

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΡΑΜΑΤΟΥΡΓΙΑ

Η στήλη έχει στόχο την παρουσίαση νέων θεατρικών συγγραφέων μέσα από πρωτότυπες παρουσιάσεις ή/και συνεντεύξεις, με απώτερο σκοπό τη γνωριμία τους με το θεατρικό κοινό και τους επαγγελματίες του θεάτρου. Επιπλέον, στη στήλη παρουσιάζονται και νέα θεατρικά κείμενα, τονίζοντας τόσο τη σπουδαιότητα της διερεύνησης του θεατρικού ρεπερτορίου όσο και της ανάδειξης της νέας ελληνικής δραματουργίας. Παράλληλα επιχειρείται η ιστορική αναδρομή σε σημαντικές παραστάσεις έργων της ελληνικής δραματουργίας, και ο τρόπος με τον οποίο αυτά πλέον προσεγγίζονται μέσα από νέες σκηνοθετικές αναγνώσεις.

Τροπές του μύθου στην *Ερμιόνη* του Ανδρέα Στάικου

Αγίς Μαρίνης

Περίληψη: Ο Ανδρέας Στάικος με την *Ερμιόνη* για μια ακόμη φορά αξιοποιεί ευφυσώς τον Αρχαίο Μύθο και την Τραγωδία στη δραματουργία του. Με υλικό από τις ευριπίδειες τραγωδίες *Ανδρομάχη* και *Ελένη* αλλά και από την *Ανδρομάχη* του Ρακίνα, με στοιχεία παρωδίας αλλά και μεταθεατρικά ευρήματα όπως οι διαδοχικές μεταμφιέσεις και τα παιχνίδια ρόλων εστιάζει σε ένα έλασσον πρόσωπο του μύθου, την Ερμιόνη, κόρη του Μενέλαου και της Ελένης, δίνοντάς του υπόσταση και λόγο. Παράλληλα, μέσα από εκπλήξεις και διαδοχικές ανατροπές, υπονομεύεται η έννοια του κλασικού «ήρωα» και τα πρόσωπα μάς αποκαλύπτονται στην ανθρώπινη, τρωτή έως και γελοία τους διάσταση, απομυθοποιημένα. Χαρακτηριστικό που συγκροτεί και αρτιώνει το έργο είναι η γνώριμη, ιδιάζουσα γλωσσική δεξιότητα του συγγραφέα, που πλάθει έναν λόγο ευέλικτο, ιδιοφυή, αναπάντεχο και παιγνιώδη.

Λέξεις-κλειδιά: *Ερμιόνη, Ελένη, Ήρωας, Παρωδία, Απομυθοποίηση*

Δέκα χρόνια μετά το έργο *Άλκηστις και όνειρα γλυκά* ο Ανδρέας Στάικος μας παρουσίασε το 2022 άλλο ένα έργο που εμπνέεται από την ελληνική μυθολογία, αλλά και την αρχαία ελληνική τραγωδία. Η ιδέα, όπως έχει πει ο ίδιος σε συνεντεύξεις του, (Μανιάτης, 2022) του γεννήθηκε καθώς μετέφραζε την *Ανδρομάχη* του Ρακίνα. Δύο είναι οι επίνοιες που διαμορφώνουν την πλοκή του δράματος: η πρώτη είναι η εισαγωγή του Μενέλαου με τρόπο παρωδιακό και η δεύτερη είναι η απόδοση κεντρικού ρόλου στην Ερμιόνη, μια «ήσσονα» μορφή του ελληνικού μύθου, γνωστή από την *Ανδρομάχη* του Ευριπίδη, αλλά και από το ομώνυμο έργο του Ρακίνα. Από τον Γάλλο συγγραφέα δανείζεται ο Στάικος και ένα ακόμη πρόσωπο, την Κλεόνη. Ο Μενέλαος, όπως αντίστοιχα η Ελένη, στην ομότιτλη τραγωδία του Ευριπίδη, δεν πήγε ποτέ στην Τροία. Αντιθέτως, έμεινε στο νησί της Ίμβρου όπου διήγε *ηδονόσπαρτον βίον*, (Στάικος, 2022) καθώς

σκόρπισε τα χρήματά του στα πορνεία και σε γυναίκες με ονόματά ευφάνταστα: μας απαριθμεί την ...Σκυλώ, την Ψιψινίδα, την Αραχνώ και την Καταιγιδούντα. Στο ξεκίνημα του πολέμου έγινε συνάμα ένα περιστατικό που έδωσε στην υστεροφημία του Μενελάου μιαν αναπάντεχη τροπή. Σε έναν ναύτη που είχε τον πόθο να πεθάνει πλούσιος έδωσε ο βασιλιάς της Σπάρτης την πανοπλία του και ένα πουγκί με χρήματα· εκείνος πράγματι πήγε να πολεμήσει και έπεσε στην πρώτη μάχη. Όλοι φυσικά πίστεψαν ότι ήταν ο ίδιος ο Μενέλαος που σκοτώθηκε και τον τίμησαν σαν ήρωα. Επιστρέφοντας τώρα στην Ελλάδα, καθώς ναυαγεί σε μιαν αχανή παραλία της Λακωνίας, επιθυμεί να συμμετάσχει στις γιορτές που γίνονται προς τιμήν του στην Σπάρτη! Εκεί στην παραλία τα εξομολογείται όλα αυτά και αποκαλύπτει την ιστορία του στην παλαιά έμπιστη του παλατιού, που είναι και ερωτευμένη μαζί του, την Κλεόνη, με την οποία και θα ζήσει την υπόλοιπη ζωή του, ως «Τάκης»! Συνάμα, θα συναντήσει εκεί την κόρη του, την Ερμιόνη, αλλά και την ανιψιά του, την Χρυσόθεμι. Εκείνες, βέβαια, δεν θα μάθουν ποτέ την αλήθεια. Να σημειώσουμε επιπλέον πως η μεγάλη απουσία εδώ είναι αναντίρρητα η Ελένη, η οποία βρίσκεται στο υπόβαθρο της δράσης και ενώ όλοι συζητούν για εκείνη, η ίδια δεν εμφανίζεται ποτέ επί σκηνής.

Η Ερμιόνη, που δανείζει και το όνομά της στον τίτλο του έργου, είναι σύμφωνα με τον μύθο η κόρη του Μενελάου και της ωραίας Ελένης. Ο Ευριπίδης την εμπλέκει σε μια στενάχωρη και πικρή πλοκή στην *Ανδρομάχη*, όπου εμφανίζεται ως σύζυγος του Νεοπτόλεμου, γιου του Αχιλλέα· είναι, όμως, στείρα, και έρχεται σε σύγκρουση με την Ανδρομάχη, η οποία έχει έλθει στην Φθία ως παλλακίδα του Νεοπτόλεμου και έχει ήδη αποκτήσει έναν γιο από εκείνον. Τώρα πια αυτός την έχει εγκαταλείψει και η Τρωαδίτισσα είναι ευάλωτη, καθώς απειλείται τόσο η ίδια όσο και το παιδί της από τον (εδώ) κακόβουλο Μενέλαο. Τελικά σώζεται από τη σωτήρια παρέμβαση του σοφού Πηλέα, πατέρα του Αχιλλέα, ενώ την τελική έκβαση του δράματος επισφραγίζει με την εμφάνισή της *από μηχανής* η Θέτις. Ο ίδιος ο Νεοπτόλεμος απουσιάζει στους Δελφούς, όπου και τελικά θα φονευθεί. Αντίστοιχη ίντριγκα χαρακτηρίζει την *Ανδρομάχη* του Ρακίνα, όπου όμως η Ερμιόνη διεκδικείται από τον Ορέστη – απόηχος ελληνικών μυθικών παραδόσεων και αυτό – αλλά και από έναν άλλον χαρακτήρα, τον Πύρρο. Στο έργο του Στάικου η Ερμιόνη δεν διεκδικείται, αλλά η ίδια διεκδικεί τόσο το ερωτικό ενδιαφέρον – εν προκειμένω του Μενελάου, προτού γίνει η μονόπλευρη *αναγνώριση* από τον πατέρα της – και επιπλέον την ίδια την ταυτότητά της ως νέα γυναίκα. Επιδιώκει τη χειραφέτηση και την αυτονομία της και εμπλέκεται στο «παιγνίδι του έρωτα και της τύχης», δίχως να το γνωρίζει, με έναν άνθρωπο που δεν θα έπρεπε. Όλα τα πρόσωπα, αναζητούν, όπως ο ίδιος ο συγγραφέας έχει επισημάνει, μια νέα ταυτότητα, στον απόηχο του Τρωικού πολέμου. Όλες οι εκπλήξεις, οι ανατροπές, οι παράδοξες τροπές των γεγονότων που κυριαρχούν στο έργο συγκροτούν ένα παίγνιο που αποκαλύπτει την ματαιότητα της ανθρώπινης φιλοδοξίας – που ξεσκεπάζεται σαρκόνια στην περίπτωση του Μενελάου – αλλά και τη ματαιότητα του πολέμου. Εκείνος που πράγματι πολέμησε γενναία δεν θα μάθουμε ποτέ ποιος είναι, αλλά θα δοξαστεί ο Μενέλαος στη θέση του, που δεν πολέμησε ποτέ! Ο ίδιος ο Μενέλαος είναι από τη μια υπερφιλόδοξος – ψιθυρίζει το τραγούδι της δόξας του όταν πρωτοεμφανίζεται – αλλά και ταυτόχρονα, επιδιώκοντας την ακραία αεργία και ραστώνη, θα καταλήξει να ζει με τα χρήματα που υπεξαιρούσε άλλοτε η Κλεόνη από το δικό του βασιλικό ταμείο. Φυσικά δεν θα είναι πια ο Μενέλαος, αλλά ο «Τάκης»!

Ταυτόχρονα, μέσα από το έργο σχολιάζεται η ίδια η συνθήκη της θεατρικότητας. Πρόσωπα μεταμφιέζονται αλλάζοντας ταυτότητα, όπως ο στρατιώτης που γίνεται Μενέλαος ή η Κλεόνη που ντύνεται πόρνη· ταυτόχρονα, ο Μενέλαος θα υποδυθεί τον «Τάκη», μη πείθοντας ότι

μπορεί να είναι πράγματι αυτός ο βασιλιάς της Σπάρτης, ενώ η persona του Μενελάου, όπως μας είναι οικεία από τον Όμηρο ή όπως την ξέρουν οι κάτοικοι της Σπάρτης στο έργο, μένει ένα κενό κέλυφος, μια ομηρική πανοπλία χωρίς περιεχόμενο. Ακόμη και ο ηρωικός ναύτης, που έπεσε πράγματι στη μάχη, θυσιάστηκε ικανοποιώντας την επιθυμία του να πεθάνει πλούσιος, όχι για κάποιο υψηλό ιδεώδες, ενώ ο ίδιος ο Μενέλαος σκορπούσε τον πλούτο του στις απολαύσεις της Ίμβρου. Η απουσία ενός σταθερού κέντρου και το ξεσκέπασμα της υποκρισίας, του «φαίνεσθαι» και της επιδίωξης των υλικών αγαθών κυριαρχούν στο έργο.

Από την *Ελένη* έχει δανειστεί, όπως είπαμε, ο Στάικος την ιδέα ότι ο Μενέλαος δεν πήγε ποτέ στην Τροία, αντίθετα ταξίδεψε εκεί μόνο η φήμη του. Ταυτόχρονα, από την *Ελένη* έχει λάβει ο Στάικος τη θεαματική διχοτομία ανάμεσα σε έναν «πραγματικό» κόσμο που χαρακτηρίζεται από πόνο και αγωνία και έναν «ιδεώδη» κόσμο γαλήνης και ειρηνικής διαβίωσης μέσα στη φύση, εν συντομία ένα ειδυλλιακό τοπίο, το οποίο εξάλλου έδωσε και στην *Ελένη* τον προσδιορισμό του «ρομαντικού δράματος». Η Ελένη δεν βρίσκεται στην Τροία, αλλά σε ένα εξωτικό μέρος, όπου την βρίσκει ο Μενέλαος και φεύγοντας από εκεί κάνουν μια νέα αρχή στη ζωή τους. Η μετάβαση από τον έναν κόσμο στον άλλο γίνεται μέσω της *περιπέτειας*, της ανατροπής της πλοκής, και της *αναγνώρισης*, η οποία γεφυρώνει θαυμαστά τους δύο αυτούς κόσμους. Αντίστοιχα και εδώ η αμοιβαία αναγνώριση Μενελάου και Κλεόνης, αλλά και συνάμα η κατανόηση των κινήτρων του και των πόθων του από την τελευταία, δημιουργεί μια νέα πραγματικότητα στο έπακρο αντιηρωική και υπονομευτική του ίδιου του μύθου. Ανατρέχοντας στην *Ελένη* εξίσου κεντρική σημασία έχει η αντίθεση ανάμεσα στο «όνωμα» και στο «πράγμα», καθώς η ίδια η ηρωίδα τρέπεται σε σύμβολο της μυστηριώδους υφής της πραγματικότητας. Οι Αχαιοί πολέμησαν για ένα *είδωλον* τελικά, και όχι για μια γυναίκα – αντιστοίχως και εδώ οι Σπαρτιάτες δοξάζουν έναν ηρωικό βασιλιά, που πολύ απλά ποτέ δεν πολέμησε. Τελικά η μόνη «πραγματική» συνθήκη που μένει αδιατάρακτη είναι εκείνη των ανθρωπίνων παθών, η ύπαρξη υψηλών, αλλά και συνηθέστατα χαμηλών κινήτρων, η φιλοχρηματία, άλλοτε και η πιο αθώα και πηγαία αναζήτηση μιας προσωπικής πορείας – τελικά η επιδίωξη της ευτυχίας.

Αν όμως ο Μενέλαος φορά κωμικό ένδυμα στο έργο του Στάικου, η Ερμιόνη – τουλάχιστον από όσο την ξέρουμε από την *Ανδρομάχη* του Ευριπίδη – μάλλον εξιδανικεύεται. Είναι η νεαρή κοπέλα που θέλει να χαράξει τον δικό της δρόμο και κυνηγά το ιδεώδες του έρωτα. Είναι άδολη και ανιδιοτελής. Αντιθέτως, στο ευριπίδειο έργο μας προκαλεί εντύπωση η βιαιότητα που εκδηλώνει επί σκηνής απέναντι στην Ανδρομάχη, η οποία έχει καταφύγει ως ικέτισσα στο ιερό της Θέτιδας. Εκεί κυριαρχεί η ιδιοτέλεια και η αγωνία της προσωπικής ευδοκίμησης σε βάρος των άλλων, όχι αυτόνομα. Η συμπάθεια του κοινού στρέφεται, μοιραία, προς την Τρωαδίτισσα – που κατηγορείται ψευδώς για «βαρβαρικές» πρακτικές φαρμακείας – παρά προς την Σπαρτιάτισσα, την κόρη του Μενελάου. Στο έργο του Στάικου έχουμε, λοιπόν, μιαν άκακη και συμπαθή Ερμιόνη που συμπληρώνεται επί σκηνής από την ονειροπόλο Χρυσόθεμι. Μέσα από τη διάδρασή τους φωτίζονται αμοιβαία οι πόθοι, τα σχέδια και οι ανησυχίες τους. Αντίθετα, προσηλωμένη στον στόχο της, δαιμόνια και επιτάρχεια αναδεικνύεται η Κλεόνη, που σε αντίθεση με τις δύο νεαρές κοπέλες, επιδιώκει αταλάντευτα τον σκοπό της και τον πετυχαίνει. Ουσιαστικά είναι η μόνη που έχει σχεδιάσει κάτι – μάλιστα πολύ πριν ξεσπάσει ο Τρωικός πόλεμος – και το πραγματοποιεί επιτέλους πολλά χρόνια μετά: θα κερδίσει επιτέλους τον Μενέλαο, έστω και ως «Τάκη». Η Κλεόνη δεν μένει αδρανής, δεν άγεται και φέρεται, αλλά απεναντίας δρα. Ξεσκεπάζει την υποκρισία και τον καθωσπρεπισμό του βασιλικού περιγύρου μέσω της αποκάλυψης της ίδιας της ιστορίας της και της θητείας της στο παλάτι. Ταυτόχρονα,

δίνει διέξοδο στην ίδια την πλοκή, καθώς «προδιαγράφει» το μέλλον του Μενελάου δίνοντας μια παρωδιακή, ειρωνική, έως και σαρκαστική, τροπή στον μύθο. Εδώ ασφαλώς θα πρέπει να σημειώσουμε πως η δραματουργία αρτιώνεται – όπως συμβαίνει ευρύτερα στο έργο του Στάικου – χάρη στην ιδιοφυή γλωσσική επεξεργασία. Η ανάλαφρη διάθεση που εκδηλώνεται μέσα από ευφρείς και αναπάντεχες λεξιπλασίες, οι ποικίλοι αστεϊσμοί, ο ζωντανός διάλογος, πρόσχαρος συχνά αλλά ενίοτε και πικρός, καθώς και η αξιοποίηση του πλούτου της ελληνικής γλώσσας στη διαχρονία της είναι μερικά μόνο από τα γνωρίσματα της δραματικής γραφής του Ανδρέα Στάικου.

Το έργο παρουσιάστηκε σε σκηνοθεσία του ίδιου του συγγραφέα, ο οποίος μάλιστα προσάρμοσε τα λόγια ή ίσως και την ίδια την υπόθεση στους ηθοποιούς – όπως είναι εξάλλου η πρακτική του. Το σκηνικό, που επίσης επιμελήθηκε ο ίδιος, είναι λιτό αλλά δηλωτικό: ξεχωρίζουν οι δύο ξαπλώστρες στην, ωραία φωτισμένη από τον Χάρη Δάλλα, παραλία. Τα κοστούμια του Δημήτρη Ντάσιου υποβάλλουν την ιδιαίτερη ταυτότητα των χαρακτήρων και τους ρόλους τους: σημειώνουμε τις μεταμφιέσεις της Κλεόνης, τον απέριττο ερωτισμό που αποπνέουν η Ερμιόνη και η Χρυσόθεμις, καθώς και τον αέρα του ανάλαφρου ανθρώπου των απολαύσεων που εκπέμπει ο Μενέλαος. Την κίνηση επιμελήθηκε εύστοχα η Κάτια Σαβράμη, ενώ η πρωτότυπη μουσική είναι του Νίκου Ξυδάκη. Τους ρόλους αποδίδουν με εύθετο και ευφυή τρόπο οι ηθοποιοί (αλφαβητικά) Ελένη Ζαραφίδου, Εμμανουέλα Κοντογιώργου, Αιμιλία Μήλιου και Νίκος Νίκας.

Το θεατρικό έργο «Ερμιόνη» του Ανδρέα Στάικου παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στο Ίδρυμα Μιχάλης Κακογιάννης τον Οκτώβριο του 2022 (mcf.gr, 2022) σε πρωτότυπη μουσική Νίκου Ξυδάκη με τους:

Μενέλαος: Νίκος Νίκας

Ερμιόνη: Εμμανουέλα Κοντογιώργου

Κλεόνη: Ελένη Ζαραφίδου

Χρυσόθεμις: Αιμιλία Μήλιου

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ευριπίδης (2008). *Ανδρομάχη*. (Κ. Χ. Μύρης, Μετ.). Πατάκης.

Ευριπίδης (1992). *Ελένη*. (Τ. Ρούσσο, Μετ.). Κάκτος

Ίδρυμα Μιχάλης Κακογιάννης. (2022). «*Ερμιόνη*» του Ανδρέα Στάικου. Ανακτήθηκε 30 Απριλίου 2023 από <https://shorturl.at/drB07>

Μανιάτης, Δ. Ν. (2022) *Το θέατρο και η μαγειρική είναι οι τέχνες του εφήμερου*. Εφημερίδα «Τα Νέα», συνέντευξη από τον Ανδρέα Στάικο. Ανακτήθηκε 28 Απριλίου 2023 από <https://shorturl.at/aVW04>

Στάικος, Αν. (2022) *Ερμιόνη*. Σοκόλη.

Racine, J. (2021) *Ανδρομάχη*. (Αν. Στάικος, Μετ.). Σοκόλη

Βιογραφικό: Ο Άγις Μαρίνης είναι Αναπληρωτής Καθηγητής στο Τμ. Θεατρ. Σπουδών του Παν/μίου Πατρών με γνωστικά αντικείμενα την Αρχαία Ελληνική Φιλολογία και το

αρχαιοελληνικό Θέατρο. Από το 2013 είναι Καθηγητής-σύμβουλος στο Ε.Α.Π. (Πρόγραμμα «Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό», Θεματική Ενότητα Αρχαίο Ελληνικό Θέατρο), ενώ με την ίδια ιδιότητα έχει συνεργαστεί και με το Α. Π. Κύπρου (2015-2017-Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα «Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία»). Έχει δημοσιεύσει σε πολυάριθμα επιστημονικά, ελληνικά και ξενόγλωσσα, έντυπα, έχει συγγράψει άρθρα σε συλλογικούς τόμους και έχει εκπονήσει μεταφράσεις. Υπό έκδοση είναι η μονογραφία του *Mortals and the Divine in Pindar* από τον εκδ. οίκο Routledge.

Στοιχεία επικοινωνίας: E-mail <amarinis@upatras.gr>